Источник: "Літаратура і мастацтва" - 2016-09-23

Лёсы старадрукаў

РУКОЮ ГРАВЁРА

Як выпраўлялі памылкі ў XVI стагоддзі

Застаўка. Трыёдзь (1589).

Імёны першадрукароў Францыска Скарыны, Івана Фёдарава і Пятра Мсціслаўца заўсёды на слыху, але пра тых, хто працягнуў іх справу, ведаюць, напэўна, не ўсе. Друкар, гравёр, аўтар пасляслоўяў да старадрукаў Андронік Нявежа жыў у другой палове XVI — пачатку XVII стст. І быў, як сведчаць крыніцы, вучнем Івана Фёдарава і Пятра Мсціслаўца.

Імя Андроніка Нявежы ўзгадваецца другім побач з імем Нікіфара Тарасава на маскоўскім выданні Псалтыра, які быў надрукаваны ў 1568 г., усяго толькі праз два гады, як з Масквы з'ехалі першадрукары. Наступны раз імя Андроніка Нявежы згадваецца ў дачыненні да Псалтыра, надрукаванага ў 1577 г. у рэзідэнцыі Івана IV, Аляксандраўскай слабадзе. Далей праца пайшла больш актыўна: у 1589 г. выйшла з друку Трыёдзь посная, а потым сем царкоўна-богаслужэбных кніг на працягу трынаццаці гадоў.

Друкарская дзейнасць Андроніка Нявежы была доўгай і плённай. Больш за тое, з яго імем звязваюць узнікненне сямейнай дынастыі кніжнікаў. Сын Іван пачаў працаваць пад кіраўніцтвам бацькі: першую кнігу, Часоўнік 1598 г., яны выпусцілі разам. Самастойна Іван надрукаваў яшчэ чатыры кнігі, але лёс майстра пасля спусташэння Друкарскага двара ў 1611 г. невядомы. Крыху пазней справу Івана працягнуў яго брат Аляксей Андронікавіч. Вядома, што ў 1614 г. пад яго кіраўніцтвам працавала 16 чалавек.

У калекцыі кірылічных выданняў Цэнтральнай навуковай бібліятэкі імя Якуба Коласа Нацыянальнай акадэміі навук Беларусі захоўваецца некалькі выданняў Андроніка Цімафеева Нявежы. У тым ліку кніга, якая аднавіла маскоўскае кнігадрукаванне пасля дваццацігадовага перапынку, — Трыёдзь посная.

Нягледзячы на здольнасці майстра, кнігавыдавецкая справа тых часоў яшчэ не была бездакорнай. На падрыхтоўку і выданне Трыёдзі ў 470 аркушаў спатрэбілася два гады — значыць, справа была няпростай. Праўкі памылак у тэксце, зробленыя ў друкарні, якія даволі часта сустракаюцца ў асобніку, падмацоўваюць гэтае меркаванне.

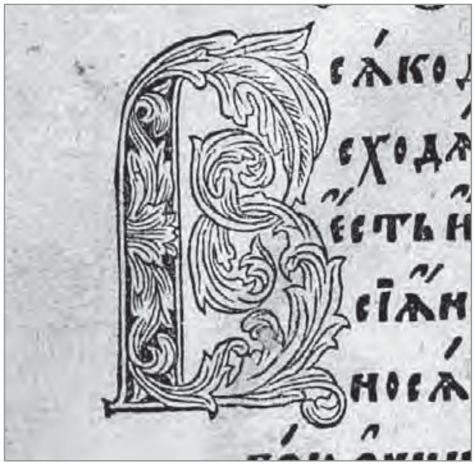

Ініцыялы. Трыёдзь (1589).

Друкарскія праўкі былі нярэдкія ў XVI стагоддзі. Пры выяўленні памылак яшчэ ў друкарні праўкі ўносілі самі друкары або тыя, хто ім дапамагаў. Было выпрацавана некалькі спосабаў выпраўлення: друкавалі фарбай адразу паверх хібаў, забельвалі памылкі бяліламі з наступнымі рукапіснымі праўкамі, надпісвалі прапушчаныя літары і склады над друкаваным тэкстам... Калі ж на адным аркушы было шмат хібаў, яго вырывалі, пакідаючы невялікі фальц, да якога потым прыклейвалі наноў надрукаваны аркуш.

На старонках асобніка Трыёдзі поснай 1589 г. з фондаў ЦНБ НАН Беларусі сустракаюцца выпраўленні рознага характару, у тым ліку ўклейванне аркушаў. Асаблівай увагі заслугоўваюць аркушы з рукапісным тэкстам, якія адпавядаюць адсутным друкаваным. Тэкст напісаны тым самым почыркам і чарнілам, што і надрадковыя праўкі — такім чынам, устаўныя аркушы адносяцца да таго ж перыяду, што і выданне, і з'явіліся, відавочна, у друкарні. Магчыма, падчас зборкі асобніка выявілася нястача двайнога аркуша, і адсутны тэкст быў перапісаны ад рукі.

Чаму тэкст аднавілі рукапісным спосабам, а не друкаванымі аркушамі, можна толькі здагадвацца. Магчыма, не было дастаткова часу, каб набраць тэкст прапушчаных аркушаў, або чалавек, які адказваў за фальцоўку асобніка, выпадкова пашкодзіў надрукаваныя аркушы і вырашыў не прыцягваць залішняй увагі і самастойна выправіць становішча. У любым выпадку сёння гэтая асаблівасць уяўляецца нам як адметная рыса, якая надае дадатковую каштоўнасць асобніку. А меркаванні, што ўзнікаюць на гэты конт, надаюць яму пэўную загадкавасць.

Трыёдзь посная, як і астатнія выданні Андроніка Нявежы, яскрава дэманструе яго талент гравёра. Працуючы над графікай, друкар шмат запазычыў у сваіх настаўнікаў, але разам з тым выпрацаваў уласны стыль, які меў свае перавагі. Андронік Нявежа адзіны з майстроў старога маскоўскага друку, хто дапрацоўваў, відазмяняў і перапрацоўваў свае гравюры. У выніку яны часам губляюць у дэкаратыўных упрыгожваннях, набываюць амаль схематычны выгляд, але пры гэтым нібыта раствараюцца ў тэксце, зліваюцца з ім у адзінае цэлае, не адцягваючы ўвагу чытача.

Найбольшага росквіту талент Нявежы як гравёра дасягнуў падчас працы над Апосталам 1597 г. Гэта кніга лічыцца шэдэўрам яго кнігавыдавецкай дзейнасці. Выданне — з'ява надзвычайная, бо, акрамя яго безумоўных мастацкіх вартасцей, тут з'яўляецца першая руская гравюра, падпісаная мастаком-аўтарам: перад пачаткам асноўнага тэксту змешчана гравюра з выявай апостала Лукі за подпісам майстра. Подпіс зроблены яшчэ няўмела: радкі «Андроник Тимофеев» адціснуты люстэркава, але прозвішча «Невежа» — правільна. Да таго ж упершыню ў рускай кнігавыдавецкай дзейнасці ў выданні пазначаны тыраж: «а напечатано книг сих вкупе тысяча пятьдесят». Такія звесткі маюць вялікую каштоўнасць для даследчыкаў. Асобнік гэтай знакамітай кнігі таксама захоўваецца ў фондах ЦНБ НАН Беларусі.

Вольга ГУБАНАВА

Вольга Губанава. Рукою гравёра. Як выпраўлялі памылкі ў XVI стагоддзі